

BENJAMIN CONSTANT

A vörös füzet

ÉLETEM TÖRTÉNETE 1767-TŐL 1787-IG

(Részlet)

1767. október 25-én születtem a svájci Lausanne-ban, a vallási üldözések miatt Vaud vidékére menekült, régi francia családból való Henriette de Chandieu és a holland hadseregben szolgáló Juste de Rebecque ezredes gyermekeként. Anyám belehalt a szülésbe, egy héttel az én születésem után.¹

Az első nevelőm, akire egyáltalán valamennyire pontosan emlékszem, egy Stroelin nevű német, aki előbb agyba-főbe vert, azután pedig – csak hogy panaszt ne tegyek apámnak – majd megfojtott az öleléseivel. Én mindig hűségesen megtartottam az ígéretemet, de amikor a dolog tőlem függetlenül kiderült, mégis elcsapták a háztól. Amúgy nagyon furfangos elképzelése volt arról, hogyan tanítson meg görögül: úgy hogy feltaláltja velem a nyelvet, vagyis azt ajánlotta, hogy találjunk ki egy nyelvet csak mi kettőnknek, amit senki más nem ismer: az elgondolás lelkesedéssel töltött el. Előbb abc-t szerkesztettünk, amelybe azután ő beillesztette a görög betűket. Utána szótárt kezdtünk írni, amelyben minden francia szót görög szóval fordítottunk le. Mindez csodálatos élességgel bevésődött a fejembe, mert azt hittem, én találtam ki az egészet. Már egy egész csomó görög szót tudtam, és azon igyekeztem, hogy általános törvényekbe foglaljam a leleményeimet, vagyis tanulgattam a görög nyelvtant, amikor a tanítómat elkergették. Öt éves voltam akkor.

Hét éves koromban vitt magával apám Bruxelles-be, ahol maga akarta kézbe venni a nevelésemet. Hamar lemondott róla, és egy franciát vett fel nevelőmnek, De La Grange urat, aki korábban törzsorvosként szolgált az ezredében. Ez a De La Grange úr meggyőződéses ateista volt. Amúgy, amennyire emlékszem, közepszerű, tudatlan és mértéktelenül hiú ember. Szerette volna elcsábítani a zenetanárom lányát, akitől órákat vettem. Addigra már több botrányos kalanddal dicsekedhetett. Ráadásul egy kétes hírű házba költözött be velem, hogy semmi se álljon élvezetei útjában. Apám felháborodottan tért vissza a seregből, és elkergette La Grange-ot. A zenemester házában helyezett el engem, míg másik mentort nem talál nekem. Néhány hónapot nála töltöttem. A család, akit az apa tehetsége kiemelt a közönséges pórnépből, nagyon tisztességesen táplált és gondoskodott rólam, de nevelésemet nem tudta előre mozdítani.

Több tanítóm is volt, akiknek a leckéit kerültem, inkább egy közeli olvasó-klubba jártam, ahol megtalálható volt a világ összes regénye, és az összes akkor divatos istentelen munka.

¹ Constant 44 éves korában, 1811-ben vetette papírra emlékeit, és nem ellenőrizte az évszámokat és tényeket visszaemlékezéseiben. Édesanyja nem egy, hanem két héttel később halt meg, és apai ágon is hugenotta családból származott. Számos tévedése közül csak a lényegeseket jegyzeteljük meg [Ez és minden további lábjegyzet a fordító megjegyzéseit tartalmazza.]

Nyolc-tíz órát olvastam naponta, mindent, ami a kezem ügyébe esett, La Mettrie műveitől Crébillon regényeiig, aminek a fejem és a szemem egész életemre kárát vallotta.

Apám, aki hébe-hóba meglátogatott, összeakadt egy volt jezsuitával, akit fel akart fogadni. Erre aztán nem került sor, nem is tudom, miért. Ugyanebben az időben megfordult arra egy volt francia ügyvéd, aki otthagya a hazáját meglehetősen kínos ügyek miatt, és aki egy lánynyal, akit a házvezetónőjének állított be, valami iskolafélét akart alapítani, jelentkezett apámnál, és olyan ügyesen beszélt, hogy elhitette vele, nagyszerű emberre akadt. Ez a Gobert, rendkívül magas áron, ráállt, hogy magához vegyen. Csak latinból adott leckéket, amit maga is rosszul tudott, meg történelemből, amit pedig csak azért tanított, hogy lemásoltassa velem egy művét, amelyet e tárgyban írt, és amelyből több másolatot akart készíttetni. Én azonban olyan csúnyán írtam, és olyan figyelmetlenül, hogy minden másolatot folyton újra kellett kezdeni, és több mint egy évig dolgoztam ugyan rajta, de soha nem jutottam tovább az előszónál.

Gobert és a szeretője eközben szóbeszéd tárgya lett, ami apám tudomására jutott. Nagy jeleneteket rendeztek a szemem láttára, így kerültem el a harmadik tanítómtól, harmadszorra is meggyőződve arról, hogy azok, akikre a nevelésemet és a korrigálásomat bízták, tudatlan és züllött emberek.

Apám visszavitt Svájcba,² ahol némi időt kizárólag az ő felügyelete alatt töltöttem el, az ő hadtesténél. Egyik barátja mesélt neki egy élemedett korú franciáról, aki La Chau-de-Fondsban, Neuchâtel mellett élt visszavonultan, és akiről azt tartották, hogy szellemes és tudós ember, mire apám tájékozódott, és kiderült, hogy Duplessis kiugrott szerzetes, aki megszökött a kolostorából, áttért egy másik felekezetre és bujkált, még Svájcban is, mert Franciaországban körözést adtak ki ellene.

Igaz, hogy ezek az értesülések nem tüntették fel Duplessis-t kedvező színben, apám elfogadta, és kiderült, hogy többet ér, mint a hírneve. Így aztán ő lett a negyedik tanítóm. Gyöngye jellemű, de jóságos és okos ember volt. Apám hamar nagy megvetést érzett iránta, és ezt nem is titkolta előttem, ami elég rossz előkészítés a tanár-tanítvány viszonyra. Duplessis képességei szerint a lehető legjobban töltötte be tisztét és én elég sokat haladtam a keze alatt. Több mint egy teljes évet tanultam vele, hol Svájcban, hol Bruxelles-ben, hol Hollandiában. Apám teljesen megundorodott tőle ennyi idő után, és úgy döntött, Angliába küld egyetemre.

Duplessis tőlünk egy ifjú D'Aumale grófhöz került nevelőnek. Sajnos, a fiatalembernek volt egy meglehetősen szép és könnyű erkölcsű lánytestvére. Ez a lány mulatságból elcsavarta a szegény barát fejét, aki szenvedélyesen belé szeretett. Nem vallott szerelmet, mert barát létére, ötven éves fejjel és a képével nem sok reményt táplálhatott, egészen addig, amíg rá nem jött, hogy egy nála fiatalabb és némileg jobb képű parókakészítő nagyobb szerencsével járt, mint ő. Számptalan bolondságot követett el, amit könyörtelen szigorral büntettek. Teljesen elvesztette a fejét, és a végén főbe lőtte magát.

Eközben apám elindult velem Angliába, ahol rövid londoni tartózkodás után elvitt Oxfordba. Elég hamar rájött, hogy az egyetem, ahova az angolok csak húsz évesen járnak, tanulmányaik végeztével, nem lehet megfelelő egy 13 éves gyereknek. Így aztán beérte azzal, hogy angolra taníttatott, vásárolt egy s mást, és két hónap elteltével hazaindultunk, egy fiatal angol társaságában, akit úgy ajánlottak be neki, mint aki alkalmas arra, hogy leckéket adjon

² Apjának két birtoka volt Lausanne közelében: La Châblière és La Maladière. Az utóbbit *Sivatagnak* keresztelte el a fia, és ott töltötte el a legtöbb időt apja társaságában.

nekem, bár nincs meg a titulusa és a becsvágya, hogy nevelő legyen, ami csupa olyan tulajdonság, amitől apám, négy egymást követő tapasztalatával már elrettent. Azonban ezzel az ötödik esettel is úgy járt, mint az előzőkkel. Alig kelt velünk útra ez a May, apám máris nevetséges és elviselhetetlen figurának találta. Megosztotta velem a benyomásait, így aztán új úti-társam ezentúl már csak gúny és nevetség tárgya lett a szememben.

May úr másfél évig kíséretett bennünket Svájcban és Hollandiában. Elég sokáig időztünk egy kisvárosban, Geertruydenbergben. Ott lettem életemben először szerelmes. Egy öregembernek, apám barátjának, a parancsnoknak a lányába szerettem bele. Naphosszat hosszú leveleket írogattam neki, amiket nem adtam át neki, és úgy utaztam el, hogy nem vallottam meg neki a szenvedélyemet, amely két hónappal élte túl a távozásomat.

Azóta újra találkoztam vele, és maga az a gondolat, hogy valaha szerettem, némi érdeklődést váltott ki belőlem, vagy talán csak élénk kíváncsiságot ébresztett bennem. Egy alkalommal már szinte belefogott, hogy kifaggasson az érzelmeimről, de valaki félbeszakította. Nem sokkal később férjhez ment és belehalt a szülésbe. Apám, aki csak arra vágyott, hogy megszabaduljon May-tól, az első adandó alkalommal visszaküldte Angliába.

Visszamentünk Svájcba, ahol egy bizonyos Bridel szolgálatait vette igénybe, hogy leckéket kapjak, aki elég művelt, de nagyon pedáns és nehézkes ember volt. Apámat hamarosan megbotránkozttatta általa választott újabb mentorom fontoskodása, kedélyeskedése és rossz stílusa, és ennyi haszontalan próbálkozás után, hogy otthon taníttasson, eltökélte, hogy egy német egyetemre küld tanulni.

Az akkor éppen Svájcban tartózkodó Anspach őrgróf³ Erlangenre irányította a figyelmét. Apám elvitt oda és ő maga mutatott be Bareith őrgrófnőnek, akinek ez volt a székhelye, apró udvarával. Olyan buzgón fogadott bennünket, ahogy azok a hercegek szoktak, akik szívükön viselik az őket mulattató idegenek sorsát. Melegen barátságába fogadott. Igaz, hogy mindent kimondtam, ami eszembe jutott, és hogy mindenkit kicsúfoltam, és hogy szellemesen fejtettem ki a legcsavarosabb gondolatokat, és emiatt egy német udvarban elég mulatságos figurának tarthattak. Az anspachi őrgróf ugyanilyen kegyesen bánt velem. Nemesi címet adott nekem az udvarában, ahova fáraozni⁴ jártam, és játékadóságokat csináltam, amiket apám – igen helytelenül – jóságosan kifizetett.

Első tanévem alatt, amit ezen az egyetemen töltöttem, sokat tanultam, de ugyanakkor rengetegszer tévedtem külön-c utakra.⁵ Az öreg őrgrófné mindent elnézett nekem és csak még jobban szeretett: ebben a kis városban pedig az udvariak kegye elhallgattatott mindenkit, aki szigorúbban vélekedett rólam. Arra a dicsőségre viszont nagyon vágytam, hogy szeretőm legyen. Egy elég rossz hírű lányt választottam, akinek az anyja, nem tudom már, milyen alkalmából, valami szemtelenséget követett el az őrgrófné ellen. Az a legkülönösebb az egészben, hogy egyfelől nem tetszett nekem ez a lány, másfelől pedig, hogy valószínűleg egyedül csak nekem állt ellen. De annyira örültem, hogy mondogatják – visszajutott a fülembe –, hogy kitarok egy szeretőt, ami megvigasztalt, amiért úgy töltöttem a napjaimat, hogy olyasvalakivel éljek, akit egyáltalán nem szerettem, és a kitarott nő még csak nem is volt a szeretőm.

³ Christian d'Anspach Nagy Frigyes unokaöccse volt. Felesége hercegnő léteére jelentéktelen szerepet játszott csak az udvarban.

⁴ Népszerű kártyajáték.

⁵ Egy talányos széljegyzetből arra lehet következtetni, hogy párbajokra céloz, de ezekről nem maradtak fent pontos adatok.

Az őrgrofné nagyon rossz néven vette a viszonyomat, amelynek a látszata csak még jobban a szeretőmhöz kötött. Ezzel a látszattal értem el a célokat, hogy szóbeszéd tárgya legyek. Ugyanakkor, állítólagos szeretőm anyja, aki még mindig gyűlöletet táplált az őrgrofné ellen, és akinek hízelgett, hogy valamiféle vetélkedés alakult ki a hercegné és a lány között, egyfolytában sértő gesztusokra ösztönzött az udvar ellen. Az őrgrofné végül elvesztette a türelmét, és megtiltotta, hogy megjelenjek nála. Először nagyon letört ez a kegyvesztés, és megpróbáltam visszanyerni azt a kegyet, amelynek elvesztését korábban célul tűztem ki magam elé. Nem jártam sikerrel. Mindazok, akiket ez a kegy megakadályozott abban, hogy rosszat mondjanak rólam, most elégtételt vettek. Egész lázadás tört ki miattam, és általános rosszallás övezett.

Dühömben és zavarodottságomban újabb ostobaságokat követtem el. A végén apám, aki az őrgrofnétól megtudta, hogy mi folyik, rám parancsolt, hogy menjek utána Bruxelles-be, és onnan együtt utaztunk el Edinburgh-ba. 1783. július 8-án érkeztünk meg ebbe a városba. Apámnak voltak ott régi ismerősei, akik baráti buzgalommal és a skót népre jellemző vendégszeretettel fogadtak bennünket. Egy orvosprofesszornál szállásoltak el, aki bentlakókat tartott.

Apám csak három hétig maradt Skóciában. Alighogy elutazott, nagy lendülettel vettem bele magam a tanulásba, és ezzel életem legkellemesebb éve kezdődött el. Az Edinburgh-i fiatalok körében divat volt tanulni. Több irodalmi és filozófiai kört alkottak, egyikben-másikban én is részt vettem, és kitűntem mint fró és szónok, méghozzá idegen nyelven. Igen szoros kapcsolatba kerültem többekkel, akik közül egyesek a későbbiekben, idősebb korukra, hírnevet szereztek maguknak: közéjük tartozik Mackintosh, aki most főbíró Bombay-ben, Laing, aki Robertson egyik legkiválóbb követője, stb.⁶

Az ígéretes fiatalok közül úgy tűnt, hogy John Wilde, egy dohányárus fia hivatott a leg-többré. Szinte minden barátja abszolút tekintélynek tartotta, holott a legtöbbjük felette állt születését és vagyonát tekintve: hatalmas tudással rendelkezett, fáradhatatlanul tanult, ragyogó társalgónak és nagyszerű jellemnek ismertem meg. Érdemei révén elérte a professzori rangot és publikált egy könyvet, amelyik kedvezően megalapozta a hírét, de utána kitört rajta a téboly, és most, ha meg nem halt, akkor megláncolva egy zárkában él, szalmazsákon. Szerencsétlen emberi faj, mi a sorsunk és a mik a reményeink!

Nagyjából másfél évet töltöttem Edinburgh-ban, sokat szórakoztam, elég jól elfoglaltam magamat, és tettem arról, hogy csak jó hírek kerengjenek rólam. A balszerencsém úgy hozta, hogy egy itáliai fiú, aki zeneórákat adott nekem, bevitt egy fáraó-játékbarlangba, amelyet a bátyja tartott fenn. Beálltam játszani, vesztettem, eladósodtam mindenfelé, így aztán az otlétem teljesen elromlott.

Amikor elérkezett az az idő, amit apám az elutazásomra kijelölt, elindultam, a hitelezőimet, akik nagyon zúgolódtak, azzal az ígérettel hagytam ott, hogy majd fizetek, amivel nagyon rossz emlékeket hagytam magam után; Londonon át indultam útnak, ott teljesen feleslegesen három hetet töltöttem, és 1785 márciusában értem el Párizsba.

⁶ A leghíresebb ilyen kör valószínűleg a *Speculative Society* lehetett, amelyik még ma is létezik. James Mackintosh (1765–1832) bíró lett Bombay-ben, és emlékirataiban megemlékezett Constant-ról, mint különös és tehetséges emberről. Malcolm Laing (1762–1818) történész, a skót történelem szakértője, John Wilde sorsát hitelesen foglalja össze Constant, mert ő fényes jogi tanulmányok után elmeogyintézetben végezte életét.

Apám olyan megállapodást kötött, amely mindenféle előnnyel járt volna rám nézve, ha tudtam és akartam volna a javamra fordítani. Suard-nál⁷ lett volna szállásom, akinél sok irodalmár gyűlt össze, és aki megígérte, hogy bevezet a legjobb párizsi társaságba. Mivel azonban a lakrészem még nem készült el, egy garniszállóban kötöttem ki, ahol megismerkedtem egy elég tehetős és elég szabados angollal; minden ferde útján igyekeztem követni őt, így aztán egy hónap sem telt bele, máris nyakig ültem az adósságokban. Ebben apámnak is volt némi része, aki tizennyolc éves fejémmel, a jóhiszeműségemben bízva, olyan helyre küldött, ahol nem kerülhettem el, hogy hibát hibára ne halmozzak. Végül mégis Suard-hoz mentem lakni, és ettől kezdve kicsit rendesebben kezdtem viselkedni.

Azonban, az a sok zűrzavar, amikbe kezdetben belekeveredtem, olyan következményekkel járt, amelyek kihatottak egész otlétemre. Mindezt a sok bajt betetőzve, apám, abban a hitben, hogy valamiféle felügyelet alá kell helyeznie, a hollandiai nagykövet káplánjához, egy protestáns lelkészhez fordult ilyen céllal. Ő pedig, csodának véelve az ajánlását, egy bizonyos Baumier-nak szolt, aki protestánsnak adta ki magát neki, akit a családja vallási okokból üldöz. Ez a Baumier egy züllött, vagyontalan és hajléktalan ember volt, igazi kalandor, a legrosszabb fajtából. Azon iparkodott, hogy a befolyása alá vonjon, és ezért félig beszállt minden ostobaságba, amire kedvem támadt, és nem rajta múlt, hogy ne aljas és züllött életmódot folytassak. Mivel érdektelen, unalmas és szemtelen fickó volt, hamar elegem lett belőle a hibáitól függetlenül: abból, hogy nem tesz mást, csak kíséretet a rossz lányokhoz és pénzt kér kölcsön tőlem, így aztán összevesztünk. Azt hiszem, írt apámnak, és eltúlozta a rólam elmondható sok rosszat, bár az igazság magában is elegendő lett volna.

Apám személyesen jött Párizsba hogy magával vigyen Bruxelles-be, ahol magamra hagyott, mivel visszatért a regimentjéhez. Augusztustól november végéig maradtam Bruxellesben, ahol az időmet részben az Anet és az Aremberg-család tagjaival töltöttem, akik – mint apám régi ismerősei –, nagyon kedvesen fogadtak, részben egy genfi, sokkal obskurusabb társasággal, de velük jobban éreztem magam.

Volt ebben a társaságban egy hozzávetőleg 26–28 éves, nagyon szép arcú és feltűnően szellemes nő. Nagyon húzott valami feléje, amiről magam sem tudtam pontosan, hogy micsonda, amikor néhány szóval, amelyek először jobban megleptek, mint amennyire elbűvöltek, tudtomra adta, hogy szeret. Még most is, ebben a pillanatban, amikor ezeket a sorokat írom, 25 évvel később, mint ahogy ezt a felfedezést tettem, hálát érzek, ahogyan felidézem az akkori boldogságot.

Madame Johannot, mert így hívták, egészen külön helyet foglalt el az emlékeimben, ami megkülönbözteti őt az összes többi nőtől, akit megismertem: a viszonyunk nagyon rövid ideig tartott, és nagyon kevésre szorítkozott. De ő nem valamiféle izgalom vagy fájdalom keveréke áron juttatott édes érzésekhez, és így az akkori boldogságért, amikor 18 éves voltam, még most, 44 éves fejjel is hálás a szívem.

Szegény asszony szomorú véget ért. Egy megvetésre méltó, rossz jellemű és romlott erkölcsű férfihoz ment feleségül, aki előbb Párizsba cipelte magával, ahol az uralkodó párt szolgálatába állt és idegen létére a Konvent tagja lett, a király halálára szavazott, és a hírhedt nemzetgyűlés végéig gyáván és kétértelműen szerepelt. Ez után a férje egy elzászi faluba

⁷ Jean-Baptiste Suard (1733–1817) jeles irodalmár, aki a Panckoucke nevű, Enciklopédia-közeli könyvkiadó lányát vette feleségül, és náluk a legkiválóbb felvilágosult filozófusokkal találkozhatott Constant.

küldte, hogy a szeretője, akit a házában tartott ki, lakjon ott vele. Végül visszahívta Párizsba, hogy együtt éljen ezzel a szeretővel, akit szolgálnia kellett volna a férje szándéka szerint, és a rossz bánásmód miatt megmérgezte magát. Akkoriban én is Párizsban tartózkodtam és a szomszédságában laktam, de nem tudtam, hogy ő is ott van, így aztán néhány lépésre halt meg attól a férfitől, akit valaha szeretett, és aki a neve hallatán mindig mélységesen elérzékenyült, vagyis abban a hitben halt meg, hogy az egész világ elfelejtette és magára hagyta.

Alig egy hónapja tartott a boldogságom, hogy szeret, amikor apám eljött értem, hogy visszavigyem Svájcba. Amikor elutaztam, Madame Johannot és én hosszú és gyöngéd szerelmesleveleket írogattunk egymásnak. Adott nekem egy címet, amelyen a beleegyezésével tovább folytathattam a levélírást, de nem kaptam választ. Megvigasztalódtam, bár nem felejtettem el, és a későbbiekből kiderül majd, hogy hamarosan másfelé vonzott az érdeklődésem. Két évvel később egyetlen egyszer még viszontláttam őt Párizsban, néhány évvel azelőtt, hogy annyi baj érte. Feltámadt iránta a vonzalmam. Mire látogatóba mentem hozzá, már elutazott, amikor ezt megtudtam, olyan érzés vett rajtam erőt, amely rendkívül hevesen tört rám és nagy bánatba ejtett. Valamilyen gyászos előérzet lehetett, amelyet siralmas vége utólag tökéletesen igazolt.

Svájcba visszaérve, újra vidéken töltöttem némi időt, összevissza tanultam mindenfélét, és egy olyan könyv foglalkoztatott, aminek az ötlete Bruxelles-ben fogant meg bennem, és amelyik azóta is egyfolytában vonz: a politeizmus történetére gondolok.⁸ Akkor még annyi tudásom sem volt a témáról, hogy néhány értelmes sort írjak ilyesmiről. A XVIII. századi filozófia, és különösen Helvétius munkáinak alapelvein nevelkedtem, és másra sem vágytam, mint hogy magam is hozzájáruljak annak a lerombolásához, amit úgy hívtam, hogy előítéletek. Átvettem a *Szellem*⁹ szerzőjének egy olyan gondolatát, amely szerint a pogány vallás sokkal előnyösebb volt, mint a keresztény, és szerettem volna alátámasztani ezt az elgondolást, amelyet sem mélyebben nem ismertem meg, és nem is tanulmányoztam, csak véletlenszerűen összeszedett tényeket és sok újszerűnek vélt velős mondást és kijelentést akartam összeírni.

Ha nem lettem volna olyan lusta, és nem kerülök annyira külső hatás alá, két év alatt talán megírok egy nagyon rossz könyvet, ami tiszavirág életű hírnevet szerzett volna nekem, és nagy elégedettséggel töltött volna el. Hiúságomat védve nem tudtam volna meggondolni magamat, és egész életemre leláncolt volna ez az elsőnek átvett paradoxon.

A lustaságnak nemcsak hátrányai vannak, de sok előnye is. Nem sokáig szorítottam magamat békés és szorgalmas életre, újabb szerelmek vonták el a figyelmemet, és mivel három évvel idősebb voltam már, mint Erlangenben, háromszor annyi ostobaságot követtem el. Szenvedélyem tárgya egy 30–35 éves asszony lett, a torinói angol nagykövet felesége.¹⁰ Nagyon szép volt valaha, és még mindig elbűvölő volt a tekintete, a fogaik csodálatosak, a mosolya vonzó. Igen kellemes házat vitt, ahol sokat játszottak, így aztán ott kielégíthettem egy olyan vonzalmamat, amely még élénkebb volt, mint amit a ház úrnője iránt éreztem.

⁸ Ez a munka elkészült (*A római politeizmusról, a görög filozófiával és a keresztény vallással való összefüggéseiben* címmel), de csak a szerző halála után jelent meg, 1833-ban.

⁹ Helvétius (1715–1771) a felvilágosodás materialista, utilitarista és szenzualista áramlatának egyik jeles képviselője. Főműve, *A szellemről* (1758) hatalmas vitákat kavart, el is égették, de nagy hatást gyakorolt a XVIII. századi filozófiára.

¹⁰ Harriet Trevor 1786-tól Petit-Ouchyban élt, Lausanne közelében, és szalonja sok hírességet vonzott.

Madame Trevor rendkívül kacéran viselkedett és olyan kifinomult és modoros esze volt, amelyet a kacérság kelt az olyan asszonyokban, akik másféle ésszel nem rendelkeznek. Elég rossz házasságban élt a férjével, akitől majdnem mindig távol volt, és a kíséretében mindig ott lehetett találni vagy öt-hat fiatal angolt. Először azért kerestem a társaságát, mert mindenki másnál ragyogóbb és élénkebb volt Lausanne-ban. Később, amikor láttam, hogy a környezetében lézengő fiatalok közül a legtöbb teszi neki a szépet, fejembe vettem, hogy elnyerem a tetszését. Írtam neki egy szép levelet arról, hogy szerelmes vagyok belé. Egyik este átadtam neki, és másnap visszamentem hozzá, hogy választ kapjak. Olyan izgalomban voltam a vállalkozásom bizonytalan kimenetele miatt, hogy szinte lázas lettem, ami eléggé hasonlított a szenvedélyhez, amit eleinte csak tettetni akartam. Mme Trevor írásban válaszolt, ahogy ezt a helyzet megkívánta. Hivatkozott a kötelékeire és gyöngéd barátságot ajánlott. Nem kellett volna megelégednem ezzel a levélkével, hanem kitapasztalni, hova vezetett volna ez a barátság. Ehelyett azt találtam célszerűnek, hogy rendkívüli elkeseredést mutassak, amiért szerelmemért cserébe csak barátságot ajánlott: földre vettem magam, falba vertem a fejemet, a szerencsétlen barátság szó miatt. Szegény asszony, akinek biztosan józanabb emberekkel volt korábban dolga, nem tudta, hogyan viselkedjen a jelenetem láttán, nagyon zavarba jött, mert én magam semmi olyat nem tettem, amitől képes lett volna mindkettőnk számára kellemesebb irányba terelni az eseményeket.

Állandóan tisz lépésnyi távolságot tartottam tőle, és amikor közelebb jött, hogy lecsillapítson vagy vigasztaljon, még távolabb mentem, azt ismételve, hogy mivel csak barátságot érez irántam, nincs más választásom, mint a halál. Négy órán át semmi mást nem hallott tőlem, utána pedig távoztam, magára hagyva őt, aki – azt hiszem –, nagyon bosszankodott, hogy egy udvarló ennyit háborog egy szinonima miatt.

Így töltöttem el három-négy hónapot, napról napra szerelmesebben, mert folyton beleütköztem abba a nehézségbe, amit magam alkottam, és legalább annyira visszavitt engem Mme Trevorhoz a játékszenvedélyem, mint nevetséges szerelmem. Mme Trevor bámulatos türelemmel tűrte a cirkuszolásomat. Minden levelemre válaszolt, négy szemközt beszélgetett velem és hajnali háromig nem dobott ki. Azonban sem ő, sem én, nem nyertünk ezzel semmit. Túlzottan félnék és őrjöngésig heves voltam: még nem tudtam, hogy nem kérni kell, hanem elvenni, folyton kértem, és soha nem vettem el. Mme Trevor alighanem furcsa fajta szerelmesnek talált engem. Mivel azonban az asszonyok mindent szeretnek, ami azt bizonyítja, hogy képesek nagy szenvedélyt kiváltani, megbékélt a modorommal, és ugyanolyan jól bánt velem.

Féltékeny lettem egy angolra, aki rá sem hederített Mme Trevorra. Megpróbáltam rávenni, hogy párbajozzon velem. Azt hitte, lecsillapít, ha kijelenti, hogy nem zavarja a köreimet, sőt még kellemesnek sem találja Mme Trevort. Erre fel azért akartam megverekedni vele, mert nem tiszteli eléggé szerelmem tárgyát. Már megtöltöttük a pisztolyainkat, amikor angol barátom, akinek semmi kedve nem volt ilyen nevetséges párbajba keveredni, igen ügyesen kimászott a csávából. Párbajsegédekét követelt, és kijelentette, hogy elmondja nekik, miért kezdtem ki vele. Hiába bizonygattam, hogy kötelessége megőrizni egy ilyen titkot, gúnyt űzött belőlem, és kénytelen voltam lemondani ragyogó akciómról, nehogy kockára tegyem képzelgéseim asszonyának becsületét.

Ahogy beköszöntött a tél, apám szólott, hogy készüljek, vele megyek Párizsba. Kétségbeesésem nem ismert határokat. Mme Trevor együtt érzett velem. Gyakran átöleltem, könnyeim-

mel öntöztem a kezét, egész éjszakákat sírtam azon a padon, ahol egyszer ülni láttam, együtt zokogott velem, és ha nem akadtam volna fönn a szavakon, ha nem kötöttem volna bele minden szóba, talán komolyabb sikereket is elérhettem volna. De így minden egy szűzies csókra szorítkozott, hervadásnak indult ajkára nyomva. Kimondhatatlanul bánatosan keltem útra. Mme Trevor megígérte, hogy ír majd nekem, és apám magával vitt.

Bánatom annyira kiült az arcomra még két napig, hogy az egyik kuzinom, aki velünk együtt utazott, már-már azt akarta javasolni apámnak, hogy küldjön vissza Svájcba, attól a meggyőződéstől hajtva, hogy nem érem meg az út végét. Végül mégis kibírtam az utazást, és célba értünk. Várt rám egy levél Mme Trevortól. Hideg volt a hangja, de javára írtam, hogy megtartotta az ígértét. A legszenvedélyesebb szerelem hangján válaszoltam neki. Újabb levél érkezett tőle, az elsőnél kicsit érdektelenebb, és az én szerelmem is kihűlt, mialatt a leveleink ide-oda utaztak, nem írtam neki többet, és a viszonyunk véget ért.

Három hónappal később mégis újra találkoztam Mme Trevorról Párizsban: semmit sem éreztem iránta, és azt hiszem, hogy az ő érzelmi szintén csak abból a meglepetésből fakadtak, hogy ennyire eltávolodtam tőle. Szegény asszony még néhány évig tovább kacérokodott kötelességszerűen, és elég nevetségessé tette magát, azután visszament Angliába, ahol a szóbeszéd szerint, idegrohamaiban tébolyba torkolltak.

Első Párizsban töltött hónapjaim kellemesen teltek. M. Suard társasága – mert újra hozzá mentem lakni – nagyszerű fogadtatásban részesített. Mindent pikánsnak találtak bennem: az eszemet, amelyik ugyan akkoriban minden állandóságot és éleslátást nélkülözött, de velősen, tehát mulatságosan fejeztem ki magamat, szedett-vedett tudásomat, amelyik még így is felülmúlta a felnövekvő nemzedék legtöbb irodalmárát, különösképpen jellememet. Suard-né körében minden asszony engem ünnepeelt, a férfiak pedig a korom miatt megbocsátották nekem, hogy szemtelen vagyok, mert az nem a modoromban, hanem a véleményeimben mutatkozott meg, így kevésbé tűnt szembe és nem látszott annyira sértőnek. Mégis, amikor felidézem annak az emlékét, hogy akkoriban miket mondogattam, és milyen megfontoltan lenéztem mindenkit, még mindig nem tudom felfogni, hogyan tűrhették el mindezt. Emlékszem, hogy egyszer találkoztam a társaságunk egyik tagjával, aki harminc évvel volt idősebb nálam, és elkezdtem csevegni vele, majd szokás szerint arra tereltem a szót, hogy milyen nevetségések mindazok, akikkel naponta találkoztunk. Előbb egyesével mindenkit kigúnyoltam, azután hirtelen oda fordultam ahhoz, akivel éppen társalogtam, és így szóltam hozzá:

Jól megnevettettem magát a barátaink rovására, de nehogy azt higgye, hogy amiért kigúnyoltam őket a maga társaságában, kötelességemnek tartom, hogy magát ne gúnyoljam ki velük: nem kötöttünk ilyen egyezséget.

A kártyázás, ami annyi bajt okozott már nekem, és azóta is újabbakat okoz, megint megzavarta az életem, elrontotta mindazt, amit apám jósága szerzett nekem. Svájcban, Mme Trevor társaságában megismerkedtem egy Mme Bourbonne nevű, idős francia hölgygel, aki szenvedélyes játékos volt, amúgy pedig rendes nő és elég eredeti figura: játszott a kocsijában, az ágyában, a fürdőben, reggel és este, mindig és mindenütt, ahol csak lehetett. Meglátogattam Párizsban, ahol minden nap *quinze*-t¹¹ játszottak nála, és én nagy buzgalommal odajártam. Rendszeresen elvesztettem minden pénzemem, amit odavittem, és odavittem az összeset, amit apám rendelkezése folytán kifizettek nekem, meg amit kölcsön tudtam venni, ami sze-

¹¹ Igen veszélyes hazárdjáték.

rencsére nem volt jelentős összeg, bár egyetlen alkalmat sem mulasztottam el, hogy adóságba verjem magam.

Ezzel kapcsolatban elég mulatságos kalandba keveredtem Mme Suard baráti körének egyik legidősebb hölgyével. Mme Saurin feleségéről van szó, a filozófus Saurin¹² feleségéről, aki a *Spartacus* szerzője. Valaha nagyon szép volt, és erre egyedül csak ő emlékezett, mert 65 éves volt. Nagy barátsággal viseltetett irántam, és bár én elég helytelenül, kicsit csúfolódtam vele, mégis benne bíztam meg a legjobban egész Párizsban. Egyik nap elvesztettem Mme Bourbonne-nál az összes pénzemem, és mindazt, amit fel tudtam tenni becsületszóra. Zavarba kerültem a fizetésnél, és arra gondoltam, hogy Mme Saurin-hez folyamodom, hogy a hiányzó összeget kölcsönadja nekem. Mivel magam is hibásnak véltem a saját eljárásomat, nem élőszóban fordultam hozzá, hanem levelet írtam, és azt üzentem neki, hogy ebéd után felkereksem a válaszáért. Meg is jelentem nála. Egyedül találtam. Eredendő féltékenységemhez hozzájárult az a zavarom, amit a körülmények súlyosbítottak, így aztán sokáig vártam, hogy szót ejtessen róla. A végén rászántam magam, hogy megtörjem a hallgatást, és pirulva, lesütött szemmel, remegő hangon belefogtam: „Talán meg fog döbbsenni attól, amire készülök. Nagyon bántana, ha rossz hatást keltene az, amiről semmit nem közöltem volna bizalmasan, ha a kedvessége nem bátorított volna fel. A vallomásomat, amiről most hallgat, csak az kényszerítette ki belőlem, hogy rendíthetetlenül megbízom magában, és az, hogy most hallgat róla, megijeszt, hogy megsértettem.”

Úgy beszéltem, hogy minden szót külön kihangsúlyoztam, és közben nem néztem Mme Saurin-re. Mivel azonban semmit sem válaszolt, ránéztem, és meglepett arckifejezéséből rájöttem, hogy egy kukkot sem ért a szónoklatomból.

Megkérdeztem, hogy megkapta-e a leveletem. Kiderült, hogy nem. Erre még jobban megdöbbentem, és szívesen visszavontam volna minden szavamat, hacsak nem tudok másképp kimászni a csávából, amibe kerültem. De nem volt már más kiút. Véget kellett vetni az egésznek. Így folytattam hát: „Olyan jóságosan viselkedett velem, annyi érdeklődést tanúsított irántam. Talán többet is feltételeztem a valóságosnál. De vannak pillanatok egy ember életében, amikor elveszti a fejét. Soha nem fogok megvigasztalódni, amiért így visszaéltem a barátságával. Hadd ne beszéljek többet erről a szerencsétlen levélről. Hadd titkoljam el, amit csak egy zavarodott pillanatomban árultam el.”

Nem – válaszolta – miért kételkedik a szívemben? Mindent tudni akarok – mondja végig, mondja végig.

És a kezébe temette az arcát, miközben egész testében remegett. Világosan láttam, hogy mindazt, amit elmondtam, szerelmi vallomásnak tekintette. Ez a félreértés, a megrendülése, és egy vörös damasztal letakart hatalmas ágy két lépésre tőlünk kimondhatatlan rémületbe ejtett. Közben előtött a düh, mint egy felháborodott gazembert, és siettem eloszlatni a félreértést:

Alapjában véve – mondtam –, nem is értem, miért untatom magát ilyen hosszan ezzel a jelentéktelen üggyel. Ostobán leültem játszani, kicsit többet vesztettem, mint amennyi pénzem van éppen, és írtam magának, hogy nem tudna-e a hiányzó összeggel a segítségemre sietni, hogy kiegyenlítssem a tartozásomat.

¹² Joseph Saurin (1706–1781) inkább drámaíró volt, aki Párizsban élt, az idézett *Spartacus* c. mű egy tragédia, 1778-ból.

Mme Saurin meg sem moccan. A keze lassan lecsúszott az arcáról, amit most már nem volt miért eltakarnia. Szótlanul felállt, és leszámolta nekem a kért összeget. Olyan zavarba jöttünk, ő is, én is, hogy mindez néma csöndben történt. Még arra sem nyitottam ki a számat, hogy köszönetet mondjak neki.

II Isabelle de Charrière

Ebben az időben (1787) ismerkedtem meg az első olyan asszonnyal, akinek az esze túlhaladta az enyémet, és aki a legokosabb volt az összes nők között, akikkel valaha találkoztam. Mme de Charrière-nek hívták.¹³ Hollandiából származott, az ország egyik legerősebb családjából, és ifjúkorában sok szóbeszédre adott okot okossága és bizarr jelleme miatt. Mire elmúlt 30 éves, sok nagy szerelmet megélt, amelyek közül több szerencsétlenül végződött, családjá akarata ellenére hozzáment a bátyjai nevelőjéhez, egy okos, nemes és gyöngéd jellemű emberhez, aki azonban a lehető legérzékletlenebb és legfligmatikusabb ember volt. Házasságuk első éveiben sokat kínoztta a férjét, hogy az övéhez fogható érzelmeket keltsen benne, de azután a bánat, hogy ez csak múltó pillanatokra sikerült neki, hamar tönkretette a boldogságát, amit ettől a sok tekintetben egyenlőtlen köteléktől várt. Annak idején egy nála sokkal fiatalabb, közepesen okos, de jóképű férfi nagy vonzalmat keltett benne. Soha nem szereztem tudomást szenvedélye minden apró részletéről, de abból, amit ő maga elmondott, és amit más forrásból tudtam meg, elegendő volt ahhoz, hogy megértsem: ez a férfi teljesen feldúlta az életét és boldogtalanná tette, a férje miatti elégedetlensége szíve legmélyéig megsebezte, és miután ez a fiatal ember, akihez ennyire vonzódott, elhagyta egy másik nő miatt, akit feleségül vett, Isabelle a legszörnyűbb kétségbeesésben élt egy ideig. Ez a kétségbeesés jóra fordult, irodalmi hírneve szempontjából, ebből született legszebb műve, a *Calisto* című, ami részben belekerült Lausanne-i *levelek* címen publikált regényébe.

Amikor megismerkedtem vele, éppen ennek a könyvnek a kiadásával foglalatostkodott. Okossága elbűvölt. Teljes nappalokat és éjszakákat beszélgettünk át. Nagyon szigorúan ítélte meg az ismerőseit. Én nagyon csúfolódós természetű voltam. Tökéletesen összeillettünk. Hamarosan azonban bensőségebb és fontosabb kapcsolat alakult ki közöttünk. Mme de Charrière olyan eredetien és élénken szemlélte a világot, annyira megvetette az előítéleteket, olyan erőteljesen gondolkodott, és az átlagemberekhez képest felsőbbrendűsége olyan nyilvánvaló és lenéző volt, hogy nekem, aki éppen ilyen különc és felsőbbrendű voltam húsz éves fejjel, számomra addig ismeretlen élvezetet jelentett vele társalogni. Szenvédélyem nem ismert határt. A férje, aki igen tisztességes ember volt, nagy szeretettel és hálával viseltetett iránta, csak azért hozta magával Párizsba, hogy elterelje a figyelmét a bánatáról, amelyet hűtlen kedvese okozott neki. 27 évvel idősebb volt ekkor nálam, a férjének nem volt oka aggodalomra. Örült és minden erejével bátorította a viszonyunkat. Még ma is elérzékenyülten emlékszem vissza az együtt töltött nappalokra és éjszakákra, amikor teaiavás közben csillapíthatatlan hévvel vitattuk meg a legkülönfélébb témákat. Új szenvedélyem mégsem foglalta le minden időmet. Sajnos, maradt arra is, hogy alaposan eladósodjak. Apám egyik ismerőse, egy

¹³ Hollandiai származású írónő (1740–1805), akit szülőhelyéről „Zuylen szépének” neveztek saját korában. Házassága révén került a Neuchâtel környéki Colombier-ba, és ott írta *Lausanne-i levelek* c. levélregényét (1785). Életében minden írása névtelenül jelent meg, életművét és levelezését a XX. század végén fedezték fel újra és adták ki: összes művei 1979–84 között jelentek meg 10 kötetben.

asszony, aki leveleket váltott vele Párizsból, hírt adott neki a magaviseletemről, de ugyanakkor azt is megírta, hogy mindent helyrehozhatnék, ha sikerülne feleségül vennem egy fiatal lányt, akinek 90 ezer frank járadéka van. Ez az ötlet nagyon megtetszett apámnak, ami egészen természetes. Levélben adta tudtomra, sok és jogos szemrehányása mellett, hogy csak akkor egyezik bele, hogy továbbra is Párizsban maradjak, ha megpróbálom megvalósítani ezt az előnyös tervet, és ha úgy gondolom, hogy van némi esélyem a sikerre.

A szóban forgó lány 16 éves volt, és nagyon szép. Anyja már megérkezésem óta nagyon barátságosan bánt velem. Két út állt előttem: vagy szükségből megkísérek olyasmit, aminek az eredménye nagyon jól jött volna nekem, vagy távozom abból a városból, ahol nagyon jól éreztem magamat, és visszamegyek apámhoz, aki nagyon helytelenítette a viselkedésemet. Habozás nélkül megkockáztattam a szerencsémre. A szokásoknak megfelelően először az anyjának írtam, és megkértem a kezét. Nagyon barátságos választ kaptam, de elutasított, arra hivatkozva, hogy a lányát már elígerte valakinek, aki néhány hónapon belül elveszi feleségül. Nem hiszem, hogy visszavonhatatlannak szánta az elutasítást, mert egyrészt azóta megtudtam, hogy Svájcban tudakozódott a vagyonom felől, másrészt pedig minden lehetséges alkalmat megteremtett, hogy négyszemközt beszéljek a lányával. Én viszont úgy viselkedtem, mint egy bolond! Ahelyett, hogy kihasználtam volna az anyja jóindulatát, aki elutasító választ adott ugyan, mégis barátságosan viselkedett velem, a lánnyal kezdtem bele egy valóságos regénybe, még hozzá a legképtelenebb módon. Meg sem próbáltam elnyerni a tetszését, egyetlen szót sem szóltam az érzéseimről. Tovább csevegtem vele rettentő féltéken, amikor egyedül fogadott. Viszont írtam egy neki egy szép levelet, mintha őt a szülei akarata ellenére akarnák férjhez adni egy olyan férfihoz, akit nem szeret, és felajánlottam, hogy megszöktem. Az anyja, akinek biztosan megmutatta ezt a furcsa levelet, elnézően megengedte a lánynak, hogy úgy válaszoljon, mintha csak ő tudna róla.

Mlle Pourrat,¹⁴ mert így hívták, azt írta nekem, hogy a szülei dolga a sorsáról dönteni, és nem illendő, hogy leveleket kapjon egy férfitől. Nem vettem komolyan, amit írt, és csak még jobban erősködtem, hogy megszöktem, megszabadítom, megvédem egy olyan házasságtól, amelyre rá akarják kényszeríteni. Azt lehetett volna hinni, hogy egy áldozatnak írok, aki a segítségemért könyörgött, és olyasvalakinek, aki olyan szenvedélyt érez irántam, mint amelyet én képzeltem be magamnak: valójában összes lovagias szónoki leveleim egy józan lányhoz szóltak, aki egyáltalán nem szeretett engem, aki nem viszolygott kijelölt jövődöbelijétől, és aki sem alkalmat nem nyújtott, sem fel nem jogosított, hogy így levelezek vele. De én a fémbe vettem, hogy ezt az utat követem, és a világ minden kincséért le nem tértem volna róla.

A legérthetlenebb az volt az egészben, hogy amikor találkoztam Mlle Pourrat-val, a leghalványabb utalást sem tettem semmire a leveleimmel kapcsolatban. Az anyja folyton kettesben hagyott minket, hiába ostromoltam a lányt a legképtelenebb ajánlatokkal, amikről biztosan tudomást szerzett, és ezért veszem biztosra, hogy még mindig sikerrel járhattam volna. De nemhogy éltem volna az alkalmakkal, valami rettentő féltékenység vett rajtam erőt, amint négyszemközt maradtam Mlle Pourrat-val. Csak jelentéktelen dolgokról beszélgettem

¹⁴ Jenny Pourrat egy bankár kisebbik lánya volt, aki hamarosan hozzáment egy előkelő grófhhoz, anyja pedig mint közismert társasági hölgy, irodalmi szalont tartott fenn, ahol sok híres irodalmár megfordult. Nem titkolt szerelmi viszonyokat folytatott, és Constant iránti barátságát a fent elmesélt kaland ellenére is megőrizte.

vele, és még csak célzásokat sem engedtem magamnak a leveleimre, amelyeket naponta írtam neki, vagy az érzelmeimre, amelyek diktálták őket.

Végül egy olyan esemény váltotta ki a válságot, amely mindennek véget vetett, amelyben semmi részem volt. Mme Pourrat-nak, aki egész életében udvarlókat tartott, most is volt egy szeretője. Amióta megkértem a lánya kezét, barátságosan bánt velem, mindig úgy tett, mintha nem tudna a lányával folytatott képtelen levelezésemről, én pedig, miközben naponta frogattam a lányának, hogy megszöktetném, az anyjával osztottam meg titkaimat, hogy mit érzek és mennyire szenvedek, és mindebben szemernyi rosszhiszeműség vagy megfontolás sem volt. Csakhogy én mindkettőjükkel ezen az úton indultam el. Ennek megfelelően hosszú megbeszéléseket folytattam Mme Pourrat-val négyszemközt. A szerető végül megnehezelt emiatt. Heves jeleneteket rendezett, és Mme Pourrat, aki közeledett 50. életévéhez és nem akarta elveszíteni azt, aki talán az utolsó lesz a sorban, elszánta magát, hogy megnyugtassa. Nekem sejtelmem sem volt erről, és az egyik nap, éppen szokásos lamentációimmal traktáltam Mme Pourrat-t, amikor M. de Sainte-Croix, a szerető betoppant, és nagyon rosszkedvű lett. Mme Pourrat kézen fogott, odavezetett hozzá, és megkért, hogy jelentsem ki ünnepélyesen, hogy csakugyan a lányába vagyok szerelmes, hogy az ő kezét kértem meg, és hogy neki semmi köze gyakori látogatásaimhoz a házában. Az ő szemében ez a hozzám intézett kérdés, hogy valljak színt, csupán arra kellett, hogy M. de Sainte-Croix rosszkedvének véget vessen. Én egészen más szemszögből mérlegeltem, és úgy éreztem: egy idegen elé vonszolnak, hogy valljam be, hogy boldogtalan szerelmes vagyok, akit anya és lánya egyformán ellök magától. Sértett önérzetem valóságos önkívületbe ejtett. Véletlenül akadt a zsebemben egy kis üveg ópium, amit egy ideje magamnál hordtam. Mme de Charrière-rel folytatott viszonyom alatt kaptam rá erre, mert ő sok ópiumot szedett a betegsége alatt, ez adta az ötletet nekem, és a vele folytatott sokrétű, alapos, de bizarr témákban bővelkedő társalgás szellemi részegségben tartott, ami nem kis mértékben járult hozzá ahhoz, hogy annyi ostobaságot követtem el akkoriban.

Folyton azt ismételttem, hogy meg akarom ölni magamat, és addig mondogattam, amíg magam is el nem hittem, bár valójában szemernyi kedvet sem éreztem hozzá. Mivel volt ópium a zsebemben éppen akkor, amikor M. de Sainte-Croix előtt kellett helyt állnom, nagyon zavarba jöttem, és úgy éreztem, könnyebben ki tudok belőle keveredni, ha jelenetet rendezek, mint ha nyugodt társalgásba bocsátkozom. Előre tudtam, hogy M. de Sainte-Croix kérdéseket tesz majd fel nekem, érdeklődik, és tekintve, hogy megalázottnak tartottam magamat, a kérdéseket és az érdeklődést, mindent elviselhetetlennek találtam, ami tovább nyújthatta a zavart. Azt viszont biztosra vettem, hogy mindezt elkerülöm, ha megiszom az ópiumot. Továbbá, már régóta a fejembe vettem, hogy ha valaki egy nőért öli meg magát, azzal elnyeri a tetszését.

Ez az elgondolás nem egészen felel meg a valóságnak. Ha valaki már tetszik egy asszonynak, és az másra sem vágyik, mint hogy behódoljon neki, akkor érdemes öngyilkossággal fenyegetőzni, mert döntő, gyors és tiszteletre méltó ürügyet szolgáltat neki. De ha nem szeretnek, akkor sem a fenyegetés, sem a valóra váltás nem ér semmit. Alapvetően abban tévedtem a Mme Pourrat-féle kalandban, hogy egyedül játszottam az egész regényt. Amint Mme Pourrat befejezte a faggatózást, megköszöntem neki, hogy olyan helyzetbe hozott, amelyből csak egyetlen kiút maradt a számomra, és azzal előkaptam a kis fiolát a zsebemből, és az ajkam-

hoz emeltem. Emlékszem, hogy abban a rövid pillanatban, ami alatt ez megtörtént, dilemmába kerültem, ami megérelt bennem egy döntést.

„Ha meghalok – gondoltam –, akkor mindennek vége, ha viszont megmentenek, lehetetlen, hogy Mlle Pourrat ne hatódjon meg egy olyan férfi sorsán, aki meg akart volna halni érte.”

Felhajtottam az ópiumot. Nem hiszem, hogy volt annyi, ami nagy kárt tehetett volna bennem, és mivel M. de Sainte-Croix azonnal rám vetette magát, több mint a fele kiömlött a földre. Hatalmas rémületet okoztam. Savakat diktáltak belém, hogy ellensúlyozzák az ópium hatását. Tökéletes engedelmességgel végrehajtottam mindazt, amit kívántak, nem mintha félttem volna, csak kínos küzdelemben keveredtem volna, ha tovább erősködnek. Azt állítom, hogy nem félttem, ami nem jelenti azt, hogy ne tudtam volna, milyen kicsi a rám váró veszély. Nem tudtam, hogyan hat az ópium, és sokkal szörnyűségesebbnek képzeltem. A dilemmám értelmében azonban az eredmény teljesen közönyösen hagyott. Mégis, az engedékenységem, amivel mindenbe beleegyeztem, ami megakadályozhatta tettem következményét, alighanem arról győzte meg a szemlélőket, hogy a tragédia minden komolyságot nélkülöz.

Nem ez volt az egyetlen eset az életemben, amikor valami megdöbbentő tett után hirtelen felbosszantott, hogy milyen ünnepélyesen kellett volna viselkednem, és hogy bosszúságomban tönkretettem saját művemet. Miután beadták nekem az összes szükségesnek hitt gyógyszer-t, kisebb szónoklatot tartottak nekem, félig szánakozó, félig kioktató képpel, amit én tragikus arckifejezéssel hallgattam végig, amikor egyszerre betoppant Mlle Pourrat, mert ő nem volt jelen, amíg én a hóbortjaimat előadtam az ő kedvéért, és én igen következtelenül, az anyja segítségére siettem, aki azon igyekezett, hogy a lánya ne vegyen észre semmit. Mlle Pourrat tehát bejött, teljes díszben az Operába menet, ahol aznap este 15 adták először Beaumarchais *Tarare*-ját. Mme Pourrat felajánlotta, hogy magával visz, és én ráálltam: így aztán a mérgezés az Operában ért véget, hogy minden tragikomikus legyen ebben az ügyben. Ráadásul bolondos jókedvem kerekedett, vagy azért, mert az ópium ilyen hatást tett rám, vagy azért, és szerintem ez a logikusabb, mert bosszantott a sok gyászos esemény, és mulatságra volt szükségem.

Másnap Mme Pourrat, aki belátta, hogy ideje véget vetni a hóbortjaimnak, a lányához írott leveleimet használta fel ürügyül, holott úgy tett, mint aki csak aznap értesült volna a létekről, és megírta nekem, hogy visszaéltem a bizalmával és szökésre akartam rávenni a lányát, miközben a házához jártam. Következésképpen kijelentette, hogy többet nem fogad, és hogy ne táplálhassak több reményt, és ne folyamodhassam semmilyen eszközhöz újabb kísérletekkel, magához hívatta M. de Charrière-t, azzal a kéréssel, hogy ő maga kérdezze ki a lányát, mit érez irántam. Mlle Pourrat egyértelműen azt válaszolta, hogy én soha nem vallottam neki szerelmet, hogy nagyon megdöbbent a leveleimen, hogy soha semmivel, se szóval, se tettel nem bátorított efféle akciókra, hogy nagyon örül a szülei által tervezett házasságának, és szabad akaratából csatlakozik az édesanyjához a rám vonatkozó döntéseit illetően. M. de Charrière beszámolt nekem a beszélgetésükről, majd hozzáfűzte, hogy ha a legcsekélyebb hajlandóságot látta volna ebben a fiatal lányban irántam, akkor az érdekeemben kedvezően befolyásolta volna az anyát.

Így ért véget ez a kalandom. Nem mondhatom, hogy bűnnek eresztettem a fejemet miatta. A macacsságom időnként hirtelen feltámadt, és az akadályok miatt érzett bosszúságom nagy

¹⁵ 1787. június 8-án volt a Salieri zenéjével előadott darab, voltaképpen opera bemutatója.

dühöt keltett bennem, félttem, hogy vissza kell térnem apámhoz, és ettől még inkább megmakacsoltam magam és tovább erőlködtem reménytelenül, konokságomban a legképtelenebb eszközöket választottam, amelyeket aztán a féltétségem még képtelenebbé tett. A szívem mélyén azonban, azt hiszem, soha nem lakozott szerelem. Az mindenesetre biztos, hogy amikor le kellett mondanom a tervemről, másnapra már tökéletesen megvigasztalódtam.

Az, aki valójában minden gondolatomat és a szívemet lefoglalta, még akkor is, amikor így dühögtem, Mme de Charrière volt. A regényes leveleim okozta izgalmak, szöktetési terveim, öngyilkossággal való fenyegetőzéseim és színpadias önmérgezéseim közepette órákat, egész éjszakákat beszélgettem át Mme de Charrières-rel, és eközben megfedkeztem apámról, az adósságaimról, Mlle Pourrat-ról és az egész világról. Meggyőződésem, hogy ha nincsenek ezek a beszélgetések, nem viselkedtem volna ennyire tébolyodottabban. Mme de Charrière minden nézete a szokások és konvenciók tökéletes megvetésében gyökerezett. Vetélkedtünk abban, hogy melyikünk gúnyolja ki jobban az ismerőseinket: megrészegettünk a saját tréfáinktól és az egész emberiség iránti megvetésünktől, aminek az lett az eredménye, hogy úgy cselekedtem, ahogyan beszéltem, és gyakran félóra elteltével bolondul nevettem olyasmiken, amiket teljes jóhiszeműséggel egy félórával azelőtti kétségbeesésben vittem végbe. Mlle Pourrat-val kapcsolatos terveim vége csak még szorosabban Mme de Charrière-hez kötöttek: egyedül vele beszélgettem szabadon, mert ő volt az egyetlen, aki nem keserített tanácsokkal és magaviseletemre vonatkozó fejtegetésekkel.

KOVÁCS ILONA fordítása

KOREAI PAVILON LEE WAN FOR A BETTER TOMORROW